

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:
Patrik Svensson
ÁLEVANGELIET (THE GOSPEL OF EELS)

Copyright © Patrik Svensson, 2019

First published by Albert Bonniers Förlag, Stockholm, Sweden

Published in the Serbian language by arrangement with Bonnier Rights,
Stockholm, Sweden and PLIMA d. o. o.

Translation Copyright © 2020 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-03493-6

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

PATRIK SVENSON

JEVANĐELJE
PO
JEGULJAMA

*O našoj trajnoj fascinaciji
najmisterioznijim bićima prirodnog sveta*

Preveo Vladan Stojanović

VULKAN

IZDAVAŠTVO

Beograd, 2020.

*Kasno noću je na istim poljima
stajao dok su se jegulje
migoljile po travi, kao izlegli strahovi.*

– ŠEJMUS HINI

1

Jegulja

Evo kako se jegulje rađaju: to se dešava u delu severozapadnog Atlantika, zvanom Sargaško more, na pogodnom mestu za njihovo razmnožavanje. Sargaško more zapravo i nije jasno omeđeni vodeni prostor, nego more u moru. Teško je odrediti gde počinje i gde se završava pošto se ne može izmeriti uobičajenim aršinima. Smešteno je nešto severnije od Kube i Bahama, istočno od severnoameričke obale. To je prostor bez jasnih granica. Ono je poput sna: teško je odrediti trenutak ulaska ili izlaska iz njega; znate samo da ste bili u njemu.

Ova nestalnost je odraz činjenice da je Sargaško more bez kopnenih granica; omeđeno je s četiri moćne okeanske struje. Na zapadu je to životodavna Golfska struja; na severu

je Severnoatlantska struja; na istoku Kanarska struja; i na jugu Severna ekvatorijalna struja. Sargaško more, površine pet miliona sto osamdeset hiljada kvadratnih kilometara, kovitla se kao spori, topli vir, unutar zatvorenog kruga morskih struja. Ono što u njega uđe ne može uvek lako da izađe.

Voda u tom moru je tamnoplava i bistra. Na nekim mestima je gotovo sedam hiljada metara duboka. Njegova površina pokrivena je golemim poljima lepljivih, smeđih algi, zvanih *Sargassum*, po kojima je more dobilo ime. Debele, nepregledne naslage morske trave obezbeđuju sklonište i hranu za bezbrojna stvorenja: sićušne beskičmenjake, ribe, meduze, kornjače, škampe i krabe. Druge vrste morske trave i biljaka nalaze se u većoj dubini. Život buja u mraku, kao u noćnoj šumi.

U takvom ambijentu rađa se evropska jegulja, *Anguilla anguilla*. Zrele jegulje se na tom mestu pare u proleće i tu polažu i oplođuju jaja. U bezbednosti mračnih dubina oživljavaju mala stvorenja slična larvama, sa onespokojavaće sitnom glavom i nerazvijenim očima. Zovu se leptocefalične larve. Imaju telo slično vrbinom listu, ravno i gotovo providno, dugo samo nekoliko milimetara. One predstavljaju prvu fazu životnog ciklusa jegulje.

Paučinasto vrbovo lišće odmah kreće na svoj put. Plovi hiljade kilometara preko Atlantika, nošeno Golfskom strujom, ka evropskim obalama. To putovanje ponekad traje i tri godine. Larve sporo rastu, milimetar po milimetar, kao baloni koji se naduvavaju. Prolaze kroz prvu metamorfozu kad stignu do Evrope. Postaju staklene jegulje. To je druga faza životnog ciklusa jegulje.

Jevanđelje po jeguljama

Staklene jegulje su, poput nekadašnjeg vrbovog lišća, gotovo sasvim providne. Duge su pet do osam centimetara, izdužene i migoljeće, providne, kao da boja ili greh još nisu pustili korenje u njihovom telu. Po rečima morskog biologa Rejčel Karson, one liče na „sićušne staklene cevi, kraće od prsta“. Ova krhka i nazgled bespomoćna bića cenjena su poslastica na trpezama Baska.

Staklena jegulja, nakon što stigne do evropskih obala, obično putuje uzvodno rekama, brzo se navikavajući na život u slatkoj vodi. Tada doživljava sledeću metamorfozu i postaje žuta jegulja. Telo joj postaje vijugavo i mišićavo. Oči joj ostaju relativno male, s osobenim tamnim središtem. Čeljust joj postaje široka i snažna. Škrge su joj male i gotovo u potpunosti skrivene. Tanušna, meka peraja pružaju se po stomaku i po najvećem delu leđa. Njena koža konačno dobija pigment smeđe, žute i sive boje. Pojavljuje se krljušt, tako sitna da se ne može videti niti dodirnuti. Slična je nevidljivom oklopu. Staklena jegulja je nežna i krha, dok je žuta snažna i izdržljiva. To je treća faza životnog ciklusa jegulje.

Žuta jegulja kadra je da prođe kroz najpliće, najneprohodnije vode, kao i kroz najbrže vodotoke. Pliva po mutnim jezerima i mirnim potocima, uz divlje reke i kroz mlake bare. Kad je to neophodno, probija se kroz močvare i jarke, ne dozvoljavajući da je išta zaustavi. Kad iscrpi mogućnosti za putovanje vodom, može da pređe na suvo, da satima puzi kroz vlažno žbunje i travu, na putu ka novoj vodi. Jegulja je, stoga, riba koja nadilazi vodenu sredinu. Možda i ne zna da je riba.

U stanju je da migrira hiljadama kilometara, nepokolebljiva i neustrašiva, pre nego što naprečac odluči da je pronašla svoj

dom. Nema velike prohteve kad je izbor doma u pitanju; okolina je nešto čemu se prilagođava, što upozna je i trpi – blatnjavi potok, dno jezera, po mogućstvu s nešto kamenja i šupljina za skrivanje, kao i s dovoljnim količinama hrane. Jegulja koja jednom pronade svoj dom prebiva u njemu godinu za godinom, krećući se u krugu od nekoliko stotina metara. Ako se preseli delovanjem spoljašnjih sila, neizostavno će se vratiti, što je brže moguće, na odabrano mesto za život. Istraživači su opremali jegulje radio-odašiljačima. Puštali su ih mnogo kilometara od mesta na kom su bile uhvaćene. Za nedelju ili dve vratile bi se na mesto na kom su prvi put pronađene. Niko ne zna kako pronalaze put.

Žuta jegulja je samotno stvorenje. Obično sama provodi aktivni deo života, dopuštajući da joj godišnja doba diktiraju aktivnosti. Kad se temperatura spusti, dugo leži nepomična i potpuno pasivna u blatu. Ponekad se zaplete s drugim jeguljama u nešto što podseća na klupko vune.

Ona je noćni lovac. U sumrak izviri iz muljevitih naslaga i počinje da traži hranu, jedući sve što može da pronade. Crve, larve, žabe, puževe, rakove, ribe, kao i miševе i izlegle ptičice, kad joj se ukaže prilika. Ne libi se od strvinarenja.

Jegulje provode najveći deo života u žutosmeđoj odori, između aktivnosti i hibernacije. Život koji se naizgled svodi na svakodnevnu potragu za hranom i skloništem na prvi pogled lišen je svakog smisla. Stiče se utisak da se njihovo bivstvovanje pre svega sastoji od čekanja i da se njegova svrha može naći u procepima ili apstraktnoj budućnosti koja se ne može dočekati drugačije nego strpljenjem.

Jevanđelje po jeguljama

A žive dugo. Jegulja koja uspešno izbegne bolesti i opasnosti može da provede čitavih pedeset godina na istom mestu. Neke švedske jegulje živele su preko osamdeset godina u zatočeništvu. Izgleda da je jegulja uskraćena za ostvarenje glavnog cilja svog postojanja – razmnožavanje – u stanju da živi doveka, da može da čeka do kraja vremena.

Ali divlja jegulja u jednom trenutku svog života, obično posle petnaest do trideset godina, iznenada odlučuje da se razmnožava. Možda nikada nećemo znati šta izaziva ovu odluku, ali se posle toga naglo prekida mirna egzistencija jegulje, a njen život poprima drugačiji karakter. Kreće na put ka moru, a naporedo s njim teče njena poslednja metamorfoza. Neugledna, žućkastosmeđa nijansa kože ustupa mesto jasnijoj i upečatljivijoj – leđa joj pocrne, a bokovi postanu srebrnasti, s prugama. Stiče se utisak da se čitavo telo menja kako bi odrazilo novopronađenu rešenost. Žuta jegulja postaje srebrna. To je četvrta faza njenog životnog ciklusa.

Kad se jesen zaogrne zaštitničkom tamom, srebrne jegulje vraćaju se u Atlantski okean i kreću ka Sargaškom moru. Njihovo telo se, naizgled svesnom odlukom, prilagođava uslovima putovanja. Tek tada joj se razvijaju reproduktivni organi; peraja joj se izdužuju i jačaju da bi mogla da se kreće; oči joj se povećavaju i poplave da bi bolje videla u okeanskim dubinama; probavni sistem joj se zatvara; stomak se rastvara – otada će svu potrebnu energiju crpsti iz postojećih masnih naslaga – telo joj se puni ikrom ili mlečom. I nikakav uticaj sa strane ne može skrenuti jegulju s njenog cilja.

Pliva po pedeset pet kilometara dnevno, ponekad na dubini od jednog kilometra ispod vode. Još veoma malo znamo o ovom putovanju. Ponekad ga obave za šest meseci, ponekad se zastavljaju da prezime. Dokazano je da srebrna jegulja može da preživi do četiri godine u zatočeništvu, bez imalo hrane.

To je dugo, asketsko putovanje, nadahnuto nedokučivom egzistencijalnom rešenošću. Ali, kad jegulja stigne do Sargaškog mora, ona ponovo nalazi svoj put do kuće. Njena jajašca bivaju oplodena ispod lelujavih tepiha morske trave. Jegulja je posle toga gotova, a njena priča ispričana. Ona umire.

2

Pored rečice

Otac me je naučio da lovim jegulje u rečici na ivici polja, pored kuće gde je proveo detinjstvo. Povezli bismo se kolima u avgustovsko predvečerje. Skrenuli bismo levo s glavnog drumca, da bismo prešli preko vodotoka i da bismo se povezli sporednim putem, nešto širom stazom za traktore, koja je vijugala niza strmu kosinu i nastavljala put paralelno s vodotokom. Levo od nas bila su polja, zlatno žito češalo se o bok automobila; desno je bila visoka, šušketava trava. Iza nje je bila sedam metara široka voda. Krotka struja meandrirala je kroz zelenilo poput srebrnog lanca na iskošenim zracima zalazećeg sunca.

Polako smo se vozili pored brzaka, tamo gde je rečica brzo tekla između kamenja i pored stare, čvornovate vrbe. Imao sam

sedam godina i mnogo puta sam prošao tuda. Na kraju puta, ispred zida neprohodne vegetacije, otac bi isključio motor, dok je svet tonuo u mrak u kom se nije čulo ništa, izuzev žubora vode. Na sebi smo imali duge ribolovačke čizme i plastične pantalone. Moje su bile žute, a njegove narandžaste, a iz prtljažnika bismo izvadili dve crne kofe pune opreme za pecanje, baterijsku lampu i teglu, i krenuli.

Trava pored rečice bila je vlažna, neprohodna i viša od mene. Otac bi koračao preda mnom, prteći stazu; vegetacija se lučno zatvarala iznad mene, dok sam ga sledio, a slepi miševi nečujno su špartali po nebu.

Tata bi se zaustavio posle četrdesetak metara i osvrnuo oko sebe. „Ovo je dobro mesto“, rekao je.

Obala je bila strma i blatnjava. Jedan pogrešan korak značio je gubljenje ravnoteže i pad u vodu. Sumrak je padao.

Tata bi se jednom rukom držao za travu i pažljivo dijagonalno silazio, a zatim bi se okrenuo i pružio ruku ka meni. Prihvatio bih je i krenuo za njim, sa istim uvežbanim oprezom. Stigli bismo do ivice vode i spustili kofe.

Radio sam isto što i tata, koji je natenane osmatrao rečicu. Sledio sam njegov pogled i zamišljao da vidim isto što i on. Naravno, nikako nismo mogli da znamo jesmo li odabrali dobro mesto. Voda je bila tamna i neprozirna, a strojevi trske zlokobno su se njihali iznad nje. Sve ispod površine bilo je van domašaja naših pogleda. Nagadali smo, verujući svom predosećanju, što ljudi pokatkad rade. Pecanje se zasnivalo na tome.

„Da, ovo je dobro mesto“, ponovio bi tata, okrećući se ka meni. Dodao bih mu štap. Zario bi ga u tle i brzo uzeo najlon i udicu. Polako bi izvukao debelog crva iz tegle. Grizući usnu, posmatrao bi crva osvetljenog baterijskom lampom; navukao bi ga na udicu i podigao do visine lica. Pretvarao se da ga pljuje, dobre sreće radi, čineći to uvek dva puta, pre nego što bi zamahnuo štapom i zabacio najlon u vodu. Sagnuo bi se i dodirnuo najlon, kako bi se uverio da je dobro zategnut i da nije odleteo predaleko. Uspravio bi se i rekao: „Sve je u redu“ i uspeli bismo se uz obalu.

Ono što smo zvali ribolovačkim štapom verovatno je bilo nešto drugo. Jegulje su se lovile dugim štapom s mnogo udica i olova. Naši štapovi bili su primitivniji. Tata ih je pravio od drvenih motki tako što bi zašiljio jedan kraj sekirom. Zatim bi odsekao dugi, debeli najlon i vezao jedan kraj za motku. Sipao je istopljeno olovo u čelične cevi da bi napravio tegove, a kad bi se olovo ohladilo, isekao bi cev na kraće komade i probušio rupu kroz njih. Prikačio bi ih na širinu šake od kraja najlona, dok bi prilično veliku udicu pričvrstio za sam kraj najlona. Nabio bi štap duboko u tle. Udica s crvom počivala je na dnu.

Poneli bismo deset ili dvanaest štapova, koje bismo pripremili i zabacili u vodu, razmeštajući ih na razdaljini od desetak metara. Uspinjali bismo se i silazili niza strmu obalu. Svaki put bismo obavljali istu zahtevnu proceduru, vešto uvežbane pokrete i dvostruko pljućkanje, dobre sreće radi.

Kad bismo postavili poslednji štap, vratili bismo se istim putem niz obalu, spuštajući se pored svakog štapa kako bismo ga

proverili. Oprezno smo cimali svaki najlon da bismo bili sigurni da nešto nije zagrizlo, a onda bismo čitav minut stajali ćutke pored štapa, zbog instinkta koji nam je govorio da je sve dobro i da će se nešto desiti ako malo pričekamo. Dok bismo stigli do poslednjeg, potpuno bi se smrklo – videli bismo nećujne slepe miševе tek kad bi proleteli kroz zrake mesećine. Popeli bismo se uz obalu, poslednji put, otišli do auta i krenuli kući.

NE MOGU SE SETITI DA SMO IKAD RAZGOVARALI O IĆEMU DRUGOM izuzev o jeguljama i najboljem načinu za lov na njih, tamo pored rećice. Ne pamtim da smo uopšte razgovarali.

A možda i nismo, zato što smo bili na mestu na kom je potreba za razgovorom bila ogranićena, u prirodi u kojoj se najbolje uživa u tišini. Pamtim odraz mesećine, lelujavu travu, senke drveća, monotoni žubor rećice i slepe miševе, slične lebdećim zvezdicama iznad svega. Morali ste da budete nećujni da biste se uklopili u takav ambijent.

A možda sam sve pogrešno zapamtio. Sećanje je nepouzđano, zato što bira ono što želi da zadrži. Kad tragamo za scenom iz prošlosti, ne možemo biti sigurni da ćemo se setiti najvaćnijeg ili najrelevantnijeg prizora; umesto toga se sećamo onog što se uklapa u unapred obrazovanu predstavu. Naše sećanje slika platno na kom se raznovrsni podaci neizbežno dopunjavaju. Sećanje ne dozvoljava boje koje se sukobljavaju s pozadinom. Stoga ću reći da smo ćutali. Ionako ne znam o ćemu bismo razgovarali.

Živeli smo dva-tri kilometra od rečice. Kad bismo se noću vratili kući, skinuli bismo gumene čizme i pantalone na stepeništu, i otišli pravo u krevet. Brzo bih zaspao, a već nešto pre pet ujutru tata bi me probudio. Nije morao ništa da mi priča. Odmah bih ustao i nekoliko minuta kasnije bili bismo u kolima.

Sunce bi se dizalo pored rečice. Zora bi bojila donje rubove neba narandžastim tonom, dok se činilo da voda žuri pored nas drugačije hućeći, bistrija, svetlija, kao da se upravo probudila iz dubokog sna. I drugi zvukovi mogli su se čuti svuda oko nas. Kos je cvrkutao, a divlji patak trapavo ulazio u vodu pljuskajući. Čaplja je nečujno letela iznad rečice, štrčeći velikim kljunom kao da je preteći bodež.

Prolazili smo kroz vlažnu travu i postrance silazili niz obalu, ka prvom štapu. Tata me je sačekao i nas dvojica smo zajedno proverili zategnuti najlon, tragajući za znacima aktivnosti ispod površine. Tata se nagnuo i spustio ruku na najlon. Uspravio se i odmahnuo glavom. Povukao ga je i pokazao mi udicu. Crv je nestao, postavši verovatno plen alavih bodorki.

Prišli smo drugom štapu. Ništa nismo našli, baš kao i na trećem. Dok smo prilazili četvrtom, videli smo da je najlon odvučen u trstik; kad ga je tata povukao, zaglavio se. Promrsio je nešto što nisam čuo. Uhvatio je najlon obema rukama i povukao ga malo jače, ali uzalud. Struja je po svoj prilici odvukla udicu, koja se zakačila za trske. Ali i jegulja je mogla da je proguta, da se zaplete u trstiku i da leži u njemu, čekajući svoj čas. Držeći najlon, ponekad ste mogli da osetite sićušne pokrete, kao da se ono što je zakačeno na drugom kraju praćaka ispod površine.

Tata ga je povukao, ujeo se za usnu i nemoćno opsovao. Znao je da postoje samo dva izlaza iz ove situacije, i da će u oba slučaja neko biti gubitnik. Izvući će jegulju, ili će preseći najlon i ostaviti zaglavljenu ribu u trstiku, s udicom i teškim tegom, sličnim robijaškim okovima.

Nije odustajao. Otišao je nekoliko koraka u stranu, da bi pokušao iz drugog ugla. Vukao je tako jako da se najlon zategao kao violinska struna. Ništa nije postigao.

„Jok, nemam sreće“, rekao je i cimnuo svom snagom. Najlon je pukao.

„Nadajmo se da će se izvući“, rekao je. Nastavili smo obilazak štapova. Spuštali smo se i peli uz obalu.

Tata se nagnuo pored petog štapa i oprezno dodirnuo najlon. Uspravio se i koraknuo u stranu. „Hoćeš li da ga uzmeš?“, pitao je.

Dohvatio sam i nežno povukao najlon. Smesta sam osetio odgovor, istu silu koju je otac osetio vrhovima prstiju. Imao sam vremena da shvatim da mi je poznat, pre nego što sam jače povukao. Riba se pomerila. „To je jegulja“, glasno sam prozborio.

Njoj se nikad ne žuri kao štuki; više voli da se migolji u stranu, stvarajući pulsirajući otpor. Neobično je jaka za svoju veličinu i dobar je plivač, uprkos sićušnim perajama.

Navijao sam najlon što sam sporije mogao, kao da uživam u trenutku, da se ne bi opustio. Bio je kratak i nije bilo trske u koju bi se ova jegulja sakrila. Ubrzo sam je izvadio iz vode. Gledao sam kako joj se blistavo žućkastosmeđe telo vrpolji na ranom jutarnjem suncu. Pokušao sam da je uhvatim iza glave, ali

Jevanđelje po jeguljama

nisam mogao da je držim. Obavila mi se oko ruke sve do ispod lakta, kao zmija. Njena snaga više je ličila na statičnu silu nego na pokret. Ako je sad ispustim, pobeći će kroz travu i natrag u vodu pre nego što uspem da je uhvatim.

Na kraju smo izvadili udicu i tata je napunio kofu vodom iz rečice. Spustio sam jegulju u nju i ona je smesta zaplivala ukруг. Tata je spustio ruku na moje rame i rekao da je prava lepotica. Krenuli smo ka sledećem štapu, odmičući uz obalu lakim korakom. Ja sam nosio kofu.

